

УДК: 351.37(7.067.3)

Лебедєва Н.А.

НАПРЯМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ПРОФЕСІЙНОГО ТА АМАТОРСЬКОГО МИСТЕЦТВ

У складних умовах соціально-економічного та політичного розвитку останніх років нашої країни мистецтву приділяється все менше уваги в контексті державного управління. Отже, актуальність проблеми реалізації державної політики стосовно цієї галузі не втрачає своєї ваги. Мета даної статті - на основі сучасних українських наукових джерел і законодавства описати напрями реалізації державного управління професійним і аматорським мистецтвом. Вивчивши основні закони регулювання державної політики, які викладені на офіційних законотворчих веб-сайтах, можна зробити висновок, що реалізація державної політики професійного та аматорського мистецтв здійснюється Конституцією України, законом України про культуру, які регламентують діяльність у мистецькій сфері. Держава сприяє утвердженню гуманістичних ідей, високих моральних засад у суспільному житті та забезпечує свободу творчості, захист авторського права і прав інтелектуальної власності гарантує права громадян у сфері культури.

Ключові слова: професійне та аматорське мистецтво, механізми, державне управління, реалізація.

Постановка проблеми. У складних умовах соціально-економічного та політичного розвитку останніх років нашої країни мистецтву приділяється все менше уваги в контексті державного управління. Отже, актуальність проблеми реалізації державної політики стосовно цієї галузі не втрачає своєї ваги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В умовах сучасного державотворення актуальним є пошук нового напрямку щодо впровадження

прикладних соціально-педагогічних технологій. Вчені акцентують увагу на різних групових дискусіях, рольових іграх, соціально-педагогічних тренінгах та інших ефективних профілактичних засобах впливу на особистість з метою покращення стану її існування.

Оскільки це є потужним чинником формування ефективних особистісних змін у ситуації духовної кризи і як наслідок – подолання соціальних проблем. Різним аспектам державного управління щодо зазначеної проблеми присвячені наукові розвідки таких українських науковців як: Ю. Битяк [1], В. Баштанник [2], Ю. Колодій [13], І. Кононова [14], Л. Крупник [17], О. Кузьмін [18], Н. Петришин [18], Н. Сиротинська [18], І. Тюрменко [19], Г. Лук'янець [20], А. Мельник [21], П. Петровський [25], М. Петрушенко [26], Р. Черноног [29], Л. Чернобай [30], І. Щербакова [31].

Мета статті – на основі сучасних українських наукових джерел і законодавства описати напрями реалізації державного управління професійним і аматорським мистецтвом.

Виклад основного матеріалу. Виходячи з дослідження доктора наук з державного управління П.М. Петровського, у якому український науковець визначив найважливіші риси державного управління, можемо говорити про верховенство волі суспільного загалу щодо мистецьких вподобань, орієнтацію професійного та аматорського мистецтва на вирішення соціально-практичних завдань, державного планування й здійснення змін у галузі професійного та аматорського мистецтва, системність механізмів державного впливу на мистецькі об'єднання (як професійні, так і аматорські), поєднання всіх або більшості мистецьких напрямків у єдиному проекті змін розвитку разом із цілісністю наслідків, на яку впливають окремі державно-управлінські дії, інституційна здатність мистецьких функцій і державних повноважень суб'єктів управління та єдність їх структурних і функціональних характеристик.

Мистецька діяльність, у свою чергу, потребує необхідності продуктивного використання наявних ресурсів суспільства – інформаційного,

матеріального, фінансового, адміністративного, людського [25, с. 165].

Для об'єднань професійного та аматорського мистецтв характерними є вертикальні зв'язки державно-управлінської системи. Так, вертикаль державного управління у сфері культури починається з Кабінету Міністрів України, який реалізує такі повноваження: забезпечує підготовку проектів законів щодо державних стандартів та соціальних гарантій, забезпечує розроблення та виконання державних програм соціальної допомоги членам творчих спілок, вживає заходи щодо зміцнення матеріально-технічної бази закладів професійного мистецтва, забезпечує проведення державної політики зайнятості населення шляхом залучення аматорів і аматорських об'єднань до створення мистецьких заходів і продукції, розроблення та виконання відповідних державних культурних програм, вирішує питання профорієнтації, підготовки та перепідготовки кадрів, регулює міграційні мистецькі процеси [21, с. 283].

Також треба відзначити, що Кабінет Міністрів України забезпечує проведення державної політики у сферах культури, етнонаціонального розвитку і міжнаціональних відносин, що є складовою розвитку професійного та аматорського мистецтв, охорони історичної та культурної спадщини (тут ми повинні пам'ятати, що найкращі мистецькі здобутки, як професійні, так і аматорські є складовою багатого культурного надбання нашого народу), сприяє задоволенню національно-культурних потреб Українців, які проживають за межами України [21, с. 283].

Український науковець у галузі державного управління, професор Ю. Битяк визначає культуру цілком самостійною галуззю системи соціально-культурного будівництва. В такому тлумаченні стає зрозумілою наявність широкого кола громадських і державних органів, підприємств, установ, закладів культури та організацій. Естрадне й циркове мистецтво, концертні організації, театральне, хореографічне, декоративно-прикладне, образотворче, музичне мистецтва, бібліотеки, кінематографія, музеї, будинки культури,

телебачення й радіомовлення, поліграфія, навіть торгівля книгами разом з видавничою справою – все це належить до галузі соціально-культурного будівництва [2].

Науковці також відмічають, що в Україні реалізується Комплексна програма основних напрямів розвитку культури, що відповідає вимогам Конституції України (статті 11, 12, 54, 66) [15].

Питання управління, господарського використання бюджетних коштів, кадрової політики є ключовими питаннями, якими займається Міністерство культури України. Так, український дослідник М. Петрушенко відмічає дієву роботу міністерства у складному процесі реорганізації системи центральних органів виконавчої влади у галузях культури і мистецтв та кінематографії. Вчений вказує на створення Громадської ради, до складу якої увійшли представники 83 інститутів громадянського суспільства. Як загальновідомо, за підтримки Міністерства культури проводяться різноманітні фестивалі, конкурси та інші “масштабні заходи загальнодержавного значення у сфері драматичного, музичного і хореографічного мистецтв” [26, с. 3].

М. Петрушенко дослідив, що фінансові передумови для розвитку національного кіно поліпшилися, збільшено обсяги бюджетного фінансування на створення і розповсюдження національних фільмів. Також існують зміни у Податковому кодексі України, де запроваджено пільги щодо національного фільму від кіновиробництва до кінопоказу. Відбуваються масштабні конкурсні відбори кінопроектів за різними жанрами, “започатковано програму з відновлення української кінокласики – відреставровані 28 фільмів” [26, с. 3]. “Організація управління в культурній сфері значною мірою залежить від офіційного розуміння культури, її ролі в суспільному житті, пріоритетів розвитку і, відповідно, від державної культурної політики” [2]. Саме Міністерство культури визначене головним органом у системі органів влади, що реалізує державну політику у сфері охорони культурної спадщини.

Оскільки види мистецтва є складовою частиною культури, можемо

впевнено говорити про те, що й основним напрямом реалізації державної політики професійного і аматорського мистецтва є положення, які чітко виписані в основному законі України про культуру. Так, у першому розділі загальних положень, знаходимо визначення термінів “мистецтво” і “мистецьке аматорство” [23].

У статті 2 законодавства України про культуру закріплено перелік законів щодо державного управління мистецтвом та згадано іншу діяльність, мета якої це “збереження, створення, використання і розповсюдження культурних цінностей, культурної спадщини та культурних благ”. Зазначено, що державна політика сприяє утвердженню гуманістичних ідей, високих моральних засад у суспільному житті та забезпечує свободу творчості, захист авторського права і прав інтелектуальної власності, гарантування прав громадян у сфері культури.

Складність адміністративної системи, обумовлено відкритістю системи державного управління.

Маючи на увазі парадигмальне структурування державного управління, описаного доктором державного управління П. Петровським, я вважаю доцільним, що вертикальні управлінські зв'язки в системі органів виконавчої влади передбачають підпорядкованість обласним державним управлінням культури районних державних управлінь. Обласні державні управління культури в межах своїх повноважень спрямовують діяльність районних державних відділів і здійснюють відповідні контролюючі дії [25, с. 276].

Державно-управлінські зв'язки формуються на такому рівні за допомогою визначення взаємовідносин органів виконавчої та представницької влади. “Місцеві державні адміністрації здійснюють повноваження, делеговані їм обласними і районними радами згідно з Конституцією та законом України “Про місцеве самоврядування в Україні” й у цій частині підзвітні та підконтрольні останнім. Ці управлінські зв'язки дають змогу забезпечити всю систему повноважень, покладених на органи виконавчої влади різних рівнів” [25, с. 276].

Враховуючи той факт, що духовність конкретного індивіда відображує рівень духовної культури суспільства, необхідно на державному рівні впроваджувати Національні програми розвитку професійного і аматорського мистецтв, що спонукає суспільство до плекання духовності.

Українські вчені виказують думку подібну до висловлювання І. Щербакової, яка визначає найважливішими освітні зміни заміщення “деструктивних процесів, обумовлених глобалізаційним поворотом історії, а саме впровадження у життя інноваційних технологій навчання, спрямованих на подолання деструктивних процесів, спричинених інформаційною революцією” [31, с. 12]. Звичайно, освіта є соціальним інститутом, що здатен подолати духовну кризу особистості, але професійне і аматорське мистецтво може стати важливою складовою освітнього змісту. Тобто, на погляд автора даної наукової статті, засобами мистецтва у складовій частині освіти є можливим покращення психофізіологічного самопочуття особистості у кризовому стані. Цього можна досягти тільки державною підтримкою аматорського і професійного мистецтв.

Громадянське суспільство і держава мають типи взаємовідносин, що різняться залежно від функціонування. Тобто враховуються соціальні практики, історичні типи взаємовідносин держави і громадянського суспільства.

За останні роки виникла ще одна кризова проблема, яка була викликана падінням економічних показників, зменшенням фінансування професійного і аматорського мистецтв. Розвиток українського мистецтва, яке може бути конкурентоздатним, відіграє особливу роль, одночасно з тим виступає могутнім стимулом об'єднання нації. Подібну до нашої думки виказує й Л. Крупник, підкреслюючи, що українське мистецтво “здатне протистояти згубним наслідкам уніфікації та глобалізації” [17, с. 2]. Авторитет України на міжнародному рівні також формується завдяки мистецьким перемогам. Так, наприклад, перемоги національних кінематографістів, кіноробіт на міжнародних кінофестивалях по всьому світу.

Професійне та аматорське мистецтво якісніше розвивається у

колективних об'єднаннях, які визначаються як творчі спілки. Діяльність творчих спілок також врегульовано законодавством і прописано у законі України “Про професійних творчих працівників та творчі спілки”. Автор статті знаходить визначення професійного творчого працівника. Професійного творчого працівника в законі визначено як особу, творча діяльність якої здійснюється на професійній основі. Результатом такої діяльності є нове створення у мистецтві та представлення культурного витвору на виставках, або іншому публічному показі. Творча спілка – це об'єднання творчих професіоналів певної галузі мистецтва, “яке має фіксоване членство і діє на підставі статуту” [23].

Принципами та основними напрямками діяльності творчих спілок визначено у статі 3 даного закону, де також зазначена добровільна приналежність особистості до такого об'єднання разом із гарантією невтручання у процес творчості [23].

За законом, діяльність творчих спілок повинна сприяти розвитку у галузі національного мистецтва і культури. Творчі спілки розробляють і втілюють до життя культурно-мистецькі заходи, організують творчі конкурси, виставки, аматорські вечори, прем'єри, фестивалі тощо, створюють умови для реалізації творчих задумів та вдосконалення професійних навичок. Надано уваги і щодо освітньої складової діяльності творчої спілки – це виховання творчої молоді.

Творчі спілки здійснюють пошук талантів серед молоді та сприяють їх розвитку. Механізм, який державне управління втілює у процес формування творчої молоді, вважаємо видання газет, журналів і книг, створення відео і аудіо продукції, метою якої є популяризація творчого доробку України. Організацію творчих зустрічей, різного роду концертів, телепрограм також вважаємо дієвим механізмом впливу на населення. В законі прописано, що творча спілка не тільки сприяє духовному розвитку людей, але також веде пошук обдарованої молоді і розкриває її творчий потенціал.

Органи державної влади та місцевого самоврядування приймають

пропозиції творчих спілок і допомагають реалізовувати творчі проекти.

Прикладом реалізації державної політики в галузі кіномистецтва може слугувати діяльність комунального підприємства “Кіновідеопрокат” у Херсонській області.

Кандидат філософських наук Р. Черноног пише у своєму науковому дослідженні, що в межах взаємодії суспільства і влади існує діалог. Громадянське суспільство формується через самоврядування народу, тобто “знизу”, а державне управління відбувається “згори”. Таким чином, формується моделювання стратегії розвитку майбутнього нашої держави [29, с. 3].

Творчі спілки у подібному тлумаченні є складовою культурної асоціації держави, тому й державне управління здійснюється засобами, що прописані в законі. Стаття 4 пояснює нам такі взаємовідносини. Саме держава спроможна забезпечити захист законних прав і підтримку даних творчих об'єднань і допомоги реалізувати їх цілі.

Перед державою існує обов'язок – надавати дотації творчим спілкам разом із забезпеченням державного замовлення. Передбачено залучення творчих спілок до підготовки законопроектів, розробок програм загальнодержавного рівня щодо національно-культурного розвитку, а також важливих у плані соціальному та соціально-політичному культурологічних заходів [4].

Спостерігаємо взаємну підтримку державної влади і мистецьких суб'єктів, що забезпечує співробітництво й розвиток. Так, наприклад, закон України “Про кінематографію” поширено на всіх осіб, які займаються професійною діяльністю у кінематографічній галузі. У статті 9 закону знаходимо, що державна політика у згаданій сфері формується і реалізується центральними органами виконавчої влади [3].

У статті 9 закону України про кінематографію надано нам перелік державних обов'язків щодо мистецтва, а також сприяння розвитку “освіти, творчому вдосконаленню у сфері кінематографії, сприяє поширенню

кінематографічної культури, розвитку кінематографічної діяльності, популяризації кінематографії” [5].

Основи законодавства України про культуру від 14 лютого 1992 року [24], закон про підприємницьку діяльність [8], про некомерційні організації [27] – основні механізми впливу держави на професійне та аматорське мистецтво. Вони визначають організаційні та економічні засади культурного розвитку, окреслюють регулювання суспільних відносин в сфері поширення кінцевого культурного продукту.

Верховна Рада України статтею 85 Конституції України затвердила пріоритетні напрямки і цільові програми розвитку культури, приділено увагу розширенню культурної інфраструктури, матеріальному і фінансовому забезпеченню культурних закладів та підприємств [16].

Як наслідок, автор даної наукової статті вважає, що зміст державного управління професійним і аматорським мистецтвом в Україні полягає у прийнятті законодавчих актів, державних рішень, які спрямовують розвиток і допомогу держави професійним і аматорським мистецьким об’єднанням. Потреба у створенні системи органів управління професійним і аматорським мистецтвом, визначення їх пріоритетних компетенцій і завдань – є заходами, що втілюють своєю законодавчою діяльністю державне управління. Останнім часом вже відбувається розгляд Верховною Радою, Президентом, Кабінетом Міністрів найважливіших питань щодо професійного мистецтва, наприклад, збільшення фінансування національного кіновиробництва. Держава виділяє цільові кошти на фінансування конкретних мистецьких заходів і галузей.

Необхідною складовою державного управління у мистецькій сфері є побудова мистецьких установ широкого призначення з урахуванням широкого спектру регіональної специфіки. Розробка проектів цільових державних програм є прерогативою саме Міністерства культури України. Даним державним органом розглядаються пропозиції розвитку з правової точки зору і податкової політики. Міністерство культури може прогнозувати і координувати

виставкову, конкурсну, гастрольну, фестивальну, концертну діяльність професійних і аматорських спілок, заохочувати благодійників та спрямовувати їх на розвиток культури і мистецтв на міжнародному рівні. Організація бухгалтерського обліку, статистичної звітності, контрольно-ревізійної роботи здійснюється органами виконавчої влади.

Інтеграція України у культурний процес світу, поширює співробітництво окремих митців, культурних підприємств з колегами за межами нашої країни. Організація популяризації надбань української культури відбувається саме у такий царині. Отже, на основі вивченого законодавства можемо зобразити державне управління культурою такою схемою (Рис. 1.):

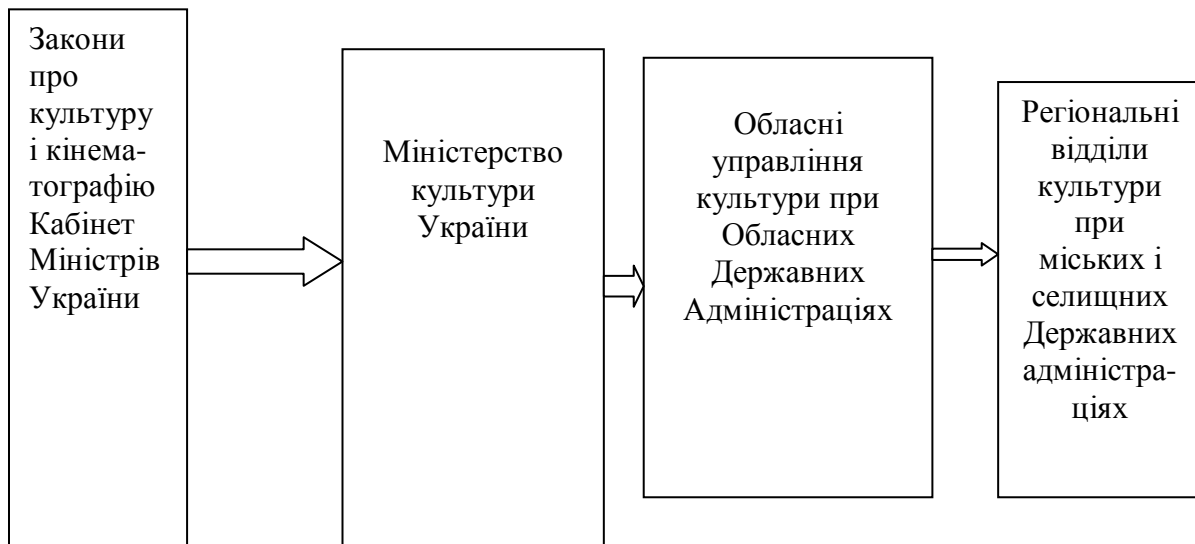

Рисунок 1 – Державне управління культурою

Висновки і пропозиції.

Вивчивши основні закони регулювання державної політики, які викладені на офіційних законотворчих веб-сайтах, можна зробити висновок, що реалізація державної політики професійного та аматорського мистецтв здійснюється Конституцією України, законом України про культуру, які регламентують діяльність у мистецькій сфері. Верховна Рада України сприяє створенню, використанню і розповсюдженню культурних цінностей, культурної спадщини та культурних благ. Держава сприяє утвердженню гуманістичних ідей, високих

моральних засад у суспільному житті та забезпечує свободу творчості, захист авторського права і прав інтелектуальної власності гарантує права громадян у сфері культури.

Діяльність творчих спілок сприяє розвитку у галузі національної культури і мистецтва. Творчі спілки створюють умови для творчої праці, підвищення професійного, наукового та загальнокультурного рівня, виховання творчої молоді. Здійснюють пошук талантів серед молоді та сприяють їх творчому розвитку. За останні роки виникла ще одна кризова проблема, яка була викликана падінням економічних показників, зменшення фінансування професійного і аматорського мистецтв.

Розвиток українського мистецтва, яке може бути конкурентоздатним, відіграє особливу роль, одночасно з тим виступає могутнім стимулом об'єднання нації. Яскравим прикладом реалізації державної політики аматорського та професійного мистецтв я вважаю діяльність спілки кінематографістів України, яка веде пошук талановитої молоді, сприяє духовному розвитку і створенню умов для розкриття їхнього творчого потенціалу. Допомогає у створенні організацій молодих кінематографістів і працівників телебачення. Встановлює власні спеціальні стипендії для студентів, які опановують засади екранних мистецтв у вітчизняних та зарубіжних учбових закладах. Творчі спілки є складовою культурної асоціації держави. Також існує обов'язок держави надавати творчим спілкам дотації та забезпечувати державне замовлення і взаємну підтримку державною владою та мистецьких суб'єктів, що забезпечує співробітництво й розвиток. Отже, пропонуємо таку схему напрямів реалізації державної політики професійного та аматорського мистецтва:

Рисунок 2 – Напрями реалізації державної політики професійного та аматорського мистецтва

Список використаних джерел

1. Адміністративне право України / Ю.П. Битяк, В.М. Гарашук, О.В. Дьяченко та ін. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – 544 с.
2. Баштанник В. Структурні характеристики та тенденції організаційного розвитку національних систем публічного управління в умовах сучасних євроінтеграційних процесів / В. Баштанник // Вісник Української Академії державного управління при Президентові України. – 2009. – № 1. – С. 5-24.
3. Закон України “Про кінематографію” [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/9/98-вр>.
4. Закон України “Про культуру”. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2778-17>.
5. Закон України “Про кінематографію”. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/9/98-вр>.
6. Про некомерційні організації. – [Електронний ресурс]. – Режим

доступу: http://www.culip.com.ua/dt_cult_zakon1_u.html.

7. Закон України “Про освіту”. Стаття 4. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>].

8. Закон України “Про підприємницьку діяльність”. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/698-12>.

9. Закон України “Про центральні органи виконавчої влади” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3166-17>.

10. Закон України про культуру [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2778-17>.

11. Закон України “Про телебачення і радіомовлення”. Стаття 4. – [Електронний ресурс] – Режим доступу. – URL: <http://consultant.parus.ua/?doc=01A5773CB9>.

12. Кіновідеопрокат. – [Електронний ресурс] – Режим доступу. – URL: http://ubileiniy.ks.ua/ru/kp_kinovideoprokat.

13. Колодій Ю.С. Функціональний підхід до індикативного управління розвитком будівельної галуззі // зб.наук.праць “Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип.20.7. – С. 172-177.

14. Кононова І.В. Аналіз підходів до управління підприємством в сучасних умовах // Зб. наук.праць НАН України “Прометей”. – 2013. – №1 (40). – С. 146-151.

15. Конституція України. – [Електронний ресурс] – Режим доступу. – URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%801>

16. Конституції України. Стаття 85. – [Електронний ресурс] – Режим доступу. – URL: https://urist-ua.net/%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%B8/%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%82%D1%83%D1%86%D1%96%D1%8F_%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F_85/.

17. Крупник Л.О. Державна політика у сфері українського професійного мистецтва (1965–1985): Автореф. на здобуття наук. ступеня канд. історичних наук: 07.00.01 / Л.О. Крупник; Нац. ун-т “Львівська політехніка”. – Львів, 2003. – 21 с.

18. Кузьмін О., Петришин Н., Сиротинська Н. Нова парадигма побудови систем менеджменту // Науковий вісник “Демократичне врядування”. – Вип. 6. – 2010. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnik6/fail/Syrotynska.pdf.

19. Культурологія: теорія та історія культури. Вид. 3-тє, перероб. та доп. / За ред. І.І. Тюрменко. – Київ: Центр учбової літератури, 2010. – 370 с.

20. Лук'янець Г.І. Особливості сучасного маркетингу кінопродукції України // Економіка в контексті інноваційного розвитку: стан та перспективи: матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 12-13 лютого 2016 р.) / За заг. ред.: М.М. Палінчак, В.П. Приходько, А. Кrynski. – У 2-х частинах. – Ужгород: Видавничий дім “Гельветика”, 2016. – Ч. 2. – 159-162.

21. Мельник А.Ф. Державне управління / А.Ф. Мельник, Щ.Ю. Оболенський, А.Ю. Васіна. – К.: Знання, 2009. – 582 с.

22. Національна стратегія розвитку кіноіндустрії України на 2015-2020 роки (проект). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: dergkino.gov.ua/media/Strategy.doc.

23. Основи законодавства України про культуру від 14 лютого 1992 року. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2117-12>.

24. Основи законодавства України про культуру. Стаття 22. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [<https://zakon.help/law/2778-VI/edition25.02.2016/page2>].

25. Петровський П.М. Гуманітарна парадигма в системі державного управління [Рукопис]: дис.... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.01 /

П.М. Петровський. – Нац. акад. держ.упр. при Президентові України. – Київ, 2010. – 417 с.

26. Петрушенко М. Культурі потрібні менеджери / М. Петрушенко // Урядовий кур'єр. – 2012. – 2 лютого. – С. 3.

27. Про некомерційні організації [Електронний ресурс] // Канадсько-Український законодавчий і міжурядовий проект. – Режим доступу: http://www.culip.com.ua/dt_cult_zakon1_u.html.

28. Спілка кінематографістів України. – [Електронний ресурс] – Режим доступу. – URL: <http://www.ukrkino.com.ua/about/spilkanews/?id=6333>.

29. Черноног Р. А. Держава і громадянське суспільство : соціокультурні аспекти розвитку, спец. 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії здоб. канд. філософ. наук, Київ, 2003. – 19 с.

30. Чернобай Л.І. Дума О.І. Теоретичні основи формування процесно-структурованого підходу у менеджменті // Національний університет Львівська політехніка [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://ena.lp.edu.ua>.

31. Щербакова І.М. Філософія подолання духовної кризи особистості засобами освіти в період глобалізації та інформатизації революції: Автореф. дис... канд. філософ. наук: 09.00.10 / І.М. Щербакова; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова – Київ, 2011. – 22 с.